

Demokratiforkjemperen

Øystein Helmikstøl

journalist i Psykologtidsskriftet

Trodde du at Norge er et demokrati?

– **Det er valgtider, og alle skal visst med i denne runden også. Hvor demokratisk er dette landet?**

– Det er et demokratisk problem at vi har en lovgivning som legitimerer å frata folk selvbestemmelsesrett. Folks vilje kan bli overkjørt ut fra vergemålsloven. Vi har en lovgivning som legitimerer bruk av tvang. Dette finnes i psykisk helsevernloven, i kommunal helse- og omsorgsloven og i pasient- og brukerrettighetsloven. Lovgivningen er heller ikke betryggende for å sikre at alle faktisk kan delta fullt og helt på samfunnets egne premisser. Demokrati er når hver borger så langt det er mulig kan være informert og kan delta fullt ut. Sann er det ikke. Funksjonshemmede er ikke med. Da er ikke Norge et demokrati.

– **Er psykisk syke funksjonshemmede?**

– Ja. Nå kaller man det «psykososiale funksjonsnedsettelse», mens man før kalte det «psykiske lidelser». Funksjonsnedsettelse og sykdom er altså ikke det samme. Dette har kommet til Norge utenfra, og det er personer med psykososiale funksjonsnedsettelse selv som har fått presset språkbruken frem. Dessverre finner du ikke dette i norsk lovgivning foreløpig. Der bruker man fortsatt veldig gammeldage uttrykk som «sinnssyk» og «åndssvak» i noen lovtekster.

– **Hvor flinke er partiene til å rekruttere personer med nedsatt psykososial funksjonsevne?**

– Vi ser ingen økt bevissthet i partiene om dette. Det er nesten ingen forskning på det, men vi har én studie i Norge, av Ingrid Guldvik og kolleger, hvor de har spurt partier om det er viktig å rekruttere folk med ulike minoritetsbakgrunner. Der kommer det veldig tydelig fram at funksjonshemming, inkludert psykososial funksjonsnedsettelse, ikke er interessant, relevant eller nyttig. Rett og slett. Ved hvert valg kommer det en mengde medieutspill fra ulike partier om hvor viktig det er å speile befolkningen. Da er det hele tiden etnisitet, kjønn, alder og seksuell orientering de viser til. Aldri funksjonshemmede.

– **FN omtaler funksjonshemmede som verdens største minoritet. Er det en smart strategi å ville være en kategori og en gruppe?**

– Dette ble ikke anerkjent av FN før i 1993. Vi kjemper for minoritetsbegrepet både internasjonalt og nasjonalt. Det er kun på den måten vi får slagkraft og blir hørt. Mellom 17 og 20 prosent av befolkningen har én eller annen form for funksjonsnedsettelse. Vi kunne jo splitte det opp i ulike funksjonsnedsettelse, da ville man ikke få fram det som er felles for denne minoriteten.

Den sosiale modellen slik Mike Oliver har skrevet om det, vil at man skal forstå funksjonshemninger som et resultat av hindringer fra omgivelsene, og ikke som et resultat av noe ved individet. Det er denne modellen som FN-konvensjonen om funksjonshemmedes rettigheter bygger på. Samtidig ser vi at dette ofte bare blir talemåter. Norsk politikk er fortsatt veldig preget av den medisinske modellen.

– **Hvilke politiske saker bør minoritetsgruppen «personer med nedsatt psykososial funksjonsevne» kjempe for i valgtider?**

– Kjempe for demokratiske rettigheter på linje med andre. Det er en forutsetning at man først og fremst er en fri person, altså at man ikke utsettes for tvang og overgrep.

– **Hvilke partier eller politikere er mest opptatt av verdens største minoritet?**

– Ved forrige valgkamp gikk vi igjennom partiprogrammene for å se hvem som delte noen av våre synspunkter. Vi fant ingen partier som vi kan se på som allierte. Noen er litt mer opptatt av tilgjengelighet, andre snakker litt mer om brukervalg enn andre. Men ingen partier stikker seg ut. Vi får stadig støtte av de som er i opposisjon, men så fort de kommer i posisjon, fordufter støtten.

Det kan være noen enkeltpersoner innenfor partiene som er flinke til å ta opp funksjonshemmedes interesser. Ivar Johansen i Oslo SV er den mest fremtredende jeg kommer på. Vi må kjøre et voksenopplæringsprogram med de fleste andre.

– **Hvilke strukturelle forhold påvirker demokratisk deltakelse?**

– Ingen befolkningsgruppe har så stor arbeidsløshet som funksjonshemmede. Rundt 60 prosent er utenfor arbeidsmarkedet. I kvantitative undersøkelser svarer arbeidsgivere at de ikke kan tenke seg å innkalle funksjonshemmede til intervju. Svarene vekker urovekkende lite oppmerksomhet. Levekårsundersøkelser viser at å være utenfor arbeidslivet er den sikreste veien til å være isolert.

– **Hvor demokratisk er egentlig brukermedvirkning?**

– Vi har ikke så stor tro på dette «brukerperspektivet». Det tildekker skjeve maktforhold. Man later som om man er likeverdige. Det er ikke demokratisk, det handler mer om å skaffe seg legitimitet. Det fungerer sikkert bra noen steder, men jeg tror mer på å være ærlige om at vi har totalt ulike perspektiver.

– **Har personer med psykososiale funksjonsnedsettelse tappt konkurransen mot kvinner og homofile om å være mest diskriminert?**

– Funksjonshemmede både internasjonalt og nasjonalt befinner seg lenger nede i statushierarkiet enn dem som blir diskriminert på grunn av kjønn. Homofile var lenger nede i hierarkiet før, fordi funksjonshemmede ble anerkjent for å føre en rettferdig kamp. Men homofile har passert oss for lengst. Også etniske minoriteter har høyere status.

– **Dro kvinnebevegelsen opp stigen etter seg da de vant så mange kamper?**

– Kvinnebevegelsen forstår ikke fenomenet diskriminering. Se på innstillingen til felles diskrimineringslov. Det er nettopp kvinnebevegelsen, og kvinnebevegelsen i fagbevegelsen, som er imot felles diskrimineringslov. De tror at kjønn skal få mindre oppmerksomhet. Jeg er selv feminist, men jeg mener at kvinnebevegelsen gjør feil når de skiller ut kjønn som en slags opphøyd kategori når det gjelder diskriminering. Kvinner diskrimineres også fordi de for eksempel er funksjonshemmede kvinner, og problemet med denne doble diskrimineringen ivaretas best i felles diskrimineringslov.

– **Kvinnebevegelsen og homobevegelsen merkes. Hvor er bevegelsen for personer med nedsatt funksjonsevne i kampen for like rettigheter?**

– Vi som har jobbet med dette i flere tiår, har også lurt på det. Den sto kanskje sterkere på 70- og 80-tallet. Funksjonshemmede har ikke lyktes i å få sterke alliansepartnere på den måten som andre minoritetsbevegelser som jobber mot rasisme og homofobi. I den grad vi har gjort det, så har det gått mer på å ha medlidenhet med funksjonshemmede, at man må hjelpe dem. Det er jo ikke den type alliansepartnere vi har hatt behov for.

Hvorfor NÅ?

- Kriminolog Berit Vegheim leder borgerrettsstiftelsen Stopp Diskrimineringen (stopdisk.no).
- Stiftelsen mener at personer med psykososiale funksjonsnedsettelse og andre funksjonshemmede ikke er fullverdige deltakere i demokratiet.

- Se også aktuelt sak om valg på side 792.